

PROBLEME CONTROVERSATE ALE STUDIERII COORDONĂRII ÎN GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

Вринчану Феліція Дамаскінівна

канд. філол. наук, асист.

Чернівецький національний університет

În articol este studiată una dintre problemele fundamentale din lingvistica românească: raportul sintactic de coordonare. În ciuda faptului că acest raport este încadrat în rândul relațiilor sintactice fundamentale, unanim acceptate (alături de subordonare), există încă numeroase aspecte care au nevoie de o analiză atentă.

Cuvinte cheie: raport sintactic; coordonare; conținut și formă în sintaxă; conjuncții coordonatoare.

Ultimele decenii reprezintă o etapă de spectaculoasă dezvoltare a lingvisticii, determinată de deplasarea atenției dinspre sistemul limbii „în sine și pentru sine” către procesul comunicativ. În spațiul românesc această perioadă marchează o dezvoltare fără precedent a lingvisticii, concretizată în apariția unor lucrări ce au readus în atenție probleme nerezolvate din gramatica românească. În acest context, rediscutarea tipologiei raporturilor sintactice, în general, și a coordonării în particular, reprezintă un demers de o deosebită actualitate. În lingvistică, nivelul sintactic nu este văzut în același fel de specialiști nici în privința conceptelor, a individualizării entităților structurale, nici a descrierii complexității și varietății lor. Articolul nostru are ca scop sintetizarea principalelor opinii, mai vechi și mai noi, precum și propunerea unor noi soluții, necesare în contextul diversificării perspectivelor de abordare a faptelor. Obiectivele propuse sunt: definirea și caracterizarea coordonării, evidențierea specificului relației de tip coordinativ (în ansamblul structurii gramaticale a limbii române). În acest sens am propus o serie de criterii inedite, menite să asigure caracterul exhaustiv al cercetării.

În sintaxa tradițională coordonarea este încadrată în rândul raporturilor fundamentale, unanim acceptate (alături de subordonare). Astfel, referindu-se la coordonare și la subordonare, H. Tiktin, consideră că acestea sunt modalități de formare a frazei: “Fraza este compusă prin coordonare sau prin subordonare” [Tiktin 1945, 26]. În a doua ediție a Gramaticii Academiei se apreciază că există numai două raporturi sintactice: raportul de coordonare și raportul de subordonare [Gramatica 1966, p. 78-79, 231-232]. Și Mioara Avram susține că în limba română identificăm două raporturi sintactice: coordonarea și subordonarea, precizând că “pentru cei care admit și alte raporturi, acestea două sunt, în orice caz, cele principale” [Avram 1986, 238].

Sintaxa modernă încadrează coordonarea în rândul relațiilor nondependente, facultative. De aici ideea conform căreia coordonarea ar fi nu un raport sintactic, ci un subtip de raport sintactic. De exemplu, I. Iordan identifică două tipuri fundamentale de relații sintactice: relații de dependență și relații de nondependență; în această ultimă categorie se încadrează “relația de coordonare” și “relația apozitivă” [Iordan 1978, 75]. Pe aceeași direcție se situează Ion Diaconescu (care identifică trei tipuri de relaționare:

1. *dependența* – manifestată prin interdependență, subordonare, dependență mixtă și dublă subordonare; 2. *nondependența* – realizată prin coordonare și apozitionare; 3. *incidența* [Diaconescu 1995, 253-254]) și Valeria Guțu-Romalo (dependență, nondependență (coordonare), echivalență și repetare [Guțu-Romalo 1973, 38-45]).

I. Diaconescu susține că “adordonarea este relația care se stabilește între unitățile sintactice care se află pe același plan, distingându-se prin aceasta de subordonare, care operează cu unități distribuite în planuri diferite. Acest concept desemnează ceea ce în lingvistica românească se exprimă prin nondependență, ca relație în a cărei sferă sunt cuprinse coordonarea și apozitionarea (echivalența)” [Diaconescu 1995, 289-290]. Adordonarea reprezintă în aceste condiții un “mod de ordonare lineară, prin expansiune pozițională sau lineară.” Ca “relație internă, sintagmatică” subordonarea este generatoare de structură și de funcții sintactice, în timp ce adordonarea, este o “legătură externă, asintagmatică”, fiind o modalitate de ordonare sintactică. Păstrându-și autonomia, unitățile coordonate pot fi comutate cu zero fără a modifica “structura de bază a propoziției sau a frazei”. În ceea ce privește posibilitatea de substituie a unităților coordonate, trebuie să ținem cont nu numai de respectarea “structurii de bază” a enunțului creat, ci și de intenția comunicativă a vorbitorului. Dacă în enunțul *Cumpără piersici și cireșe* identificăm două unități sintactice coordonate a căror posibilitate de substituie nu provoacă modificări esențiale în intenția comunicativă a vorbitorului, în *Vine și pleacă* substituiea nu mai este posibilă; în intenția comunicativă a vorbitorului, asocierea celor două unități are rolul de a transmite informația “vine, dar nu pentru mult timp”, motiv pentru care nu se poate face substituiea nici a primei, nici a celei de-a doua unități (din punct de vedere semantic, cele două unități sintactice sunt inerente). În lucrarea citată mai sus este utilizat și termenul extensie: “din perspectivă structurală, coordonarea reprezintă o expansiune sau o amplificare pozițională a unei unități sintactice” [Diaconescu 1995, 292].

S-au identificat unele asemănări între raportul de coordonare și alte raporturi sintactice, în special cel de inerență. Motivația este aceea că atât la coordonare, cât și la inerență „este necesar ca la conținutul lor semantic să se poată vorbi de așa-numita egalitate din punctul de vedere al «importanței»”, adică unitățile sintactice trebuie să fie sau de importanța cea mai mare (= principale), sau de importanța cea mai mică (= secundare), sau de importanță intermediară (= explicative). Diferența dintre cele două raporturi constă în aceea că, în timp ce unitățile inerente „pot fi numai două, numai de importanța cea mai mare și numai în limitele propoziției”, unitățile coordonate pot fi două sau mai multe, pot avea orice importanță și pot apărea la nivelul majorității unităților sintactice [Dimitriu 2002, 1161].

Din punctul nostru de vedere, raportul de coordonare se diferențiază de raportul de inerență în primul rând prin aceea că nu generează funcții sintactice. În timp ce raportul de inerență generează funcțiile de subiect și predicat, raportul de coordonare se constituie pe baza principiului ordonator de funcții sintactice. Coordonarea este un raport compatibil cu raporturile sintactice generatoare de funcții sintactice în sensul că apare în interiorul unor structuri construite pe baza PG (principiul generator de funcții sintactice), însă rolul ei este de a ordona aceste funcții.

În ceea ce privește terminologia utilizată pentru caracterizarea și definirea coordonării, există numeroase controverse. Astfel, pentru desemnarea unităților sintactice care contractează acest raport, este frecvent utilizată sintagma “unități de același fel”. Contestarea valabilității acestui demers terminologic are la bază aprecierea că în limba română pot fi coordonate și unități sintactice de feluri diferite: *vorbește aici și acum* și se concretizează sub forma ideii că unitățile sintactice coordonate trebuie să aparțină aceluiași plan [Gramatica 1966, 212], să aibă aceeași importanță [Dimitriu 1982, 126] sau același statut [Tiktin 1945, 139].

În alte lucrări se afirmă că “relațiile de coordonare [...] sunt expresia sintactică a unor raporturi extralingvistice de «egalitate», cu existență obiectivă sau doar stabilite astfel de subiectul vorbitor în interpretarea lingvistică a planului referențial”. În aceste condiții, “termenii asociați în aceeași sintagmă prin relații de coordonare sunt situați pe același plan în organizarea enunțului sintactic; ei nu depind nici semantic, nici structural unul de celălalt și, de aceea, autonomia enunțului, semantică și structurală, nu este condiționată de prezența tuturor termenilor implicați.” [Irimia 1997, 493]. M. Avram consideră că, la nivelul propoziției, coordonarea se stabilește între “două sau mai multe părți de propoziție, prezentate ca sfînd pe același plan” [Avram 1986, 257]. La nivelul frazei, “propozițiile coordonate între ele pot fi de aceeași specie și cu același regent sau de feluri diferite din punctul de vedere al funcțiunii (subordonate diferite, dar cu același regent)”.

D.D. Drașoveanu afirmă că raportul de coordonare “generează bilateral omisabilitatea” elementelor care contractează raportul, spre deosebire de raportul de subordonare care generează unilateral omisabilitatea. Considerînd că aderența este un “mijloc de exprimare a raporturilor dintre doi termeni”, autorul afirmă că, în timp ce raportul de subordonare “este în aderență cu amîndoi termenii”, “raportul de coordonare – nonaderent – se află la egală distanță de ambii termeni” [Drașoveanu 1997, 28]. Referitor la aceste probleme vom face cîteva precizări: diferitele subtipuri de coordonare nu sunt omogene din punctul de vedere al omisabilității termenilor. Unele elemente de ordin logico-semantic ne determină să identificăm structuri în care eliminarea unuia dintre termeni modifică intenția comunicativă a vorbitorului: *Vino și mănîncă!* În acest caz, datorită ideii de finalitate (*Vino ca să mănînci!*), eliminarea unuia dintre termeni nu este posibilă fără producerea unor modificări la nivel semantic: *Vino și mănîncă*, nu *Vino și bea* sau *Vino și citește*; *Vino repede și ia astea!*.

I. Diaconescu afirmă că raportul de coordonare poate fi contractat și de “părți de propoziție diferite ca funcție sintactică”. Dacă această afirmație este motivată în cazul părților de propoziție de aceeași importanță – fie principale, fie secundare –, considerăm că nu este convenabil, de exemplu, să identificăm un raport de coordonare între un subiect și un complement în enunțul *Nimeni și niciodată nu mă va convinge* [Diaconescu 1995, 297]. În acest exemplu, nu este convenabil să considerăm că *și* este marcă a coordonării copulative. Enunțul respectiv poate fi foarte ușor transformat: *Nimeni nu mă va convinge niciodată*. Aparenta asociere a pronumelui negativ și a adverbului nehotărît se datorează semanticilor lor (caracterul negativ și caracterul nehotărît), însă în cazul dat *și* nu mai este conjuncție coordonatoare copulativă, ci adverb.

Pentru a demonstra această situație vom analiza, comparativ următoarele exemple: (1) *Nimeni și niciodată nu mă va convinge*. (2) *Cărți și caiete am cumpărat*.

Modificînd topica și înlăturînd elementul de relație, obținem următoarele structuri: *Nimeni nu mă va convinge niciodată*. – enunț reperabil în limba română; *Cărți am cumpărat caiete*. – enunț nereperabil în limba română

Observăm așadar că în (2) modificarea topicii nu permite renunțarea la conjuncția coordonatoare copulativă, în timp ce în (1) modificarea topicii nu permite utilizarea lui *și*. Avînd în vedere aceste elemente concluzionăm că *și* are valori morfologice diferite în cele două enunțuri: adverb emfatic în (1) și conjuncție coordonatoare copulativă în (2).

O altă problemă controversată este cea a coordonării unei părți de propoziție cu o propoziție. I. Diaconescu exemplifică această situație cu mai multe structuri dintre care am selectat-o pe următoarea: *Misiunea aceasta ți-o încredințez ție și cui se simte în stare să o îndeplinească*. Conform lucrării citate, ar trebui să considerăm că în enunțul de mai sus raportul de coordonare este contractat de un complement indirect (*ție*) și o propoziție subordonată completivă indirectă (*cui se simte în stare*). În opinia noastră mai convenabil ar fi să considerăm că raportul de coordonare copulativă se realizează între complementul indirect din prima propoziție – *ție* – și complementul indirect din a doua propoziție – *cui*, ele avînd același regent (verbul *a încredința*, care, într-o posibilă structură inițială se repetă: *Misiunea aceasta ți-o încredințez ție și o încredințez cui se simte în stare să o îndeplinească*). Deși pronumele relativ este situat în a doua propoziție, este evident că el se subordonează verbului-predicat din prima propoziție și nu verbului-predicat din a doua propoziție care nu are valență liberă pentru un complement indirect: *Misiunea aceasta ți-o încredințez ție și cui se simte în stare să o îndeplinească*.

În ceea ce ne privește, pentru definirea și caracterizarea raportului de coordonare vom utiliza următoarele criterii: *importanța unităților sintactice care contractează un anumit raport sintactic*; la raportul de coordonare toate unitățile sintactice care, într-o măsură mai mare sau mai mică își păstrează gradul de independență în urma contractării raportului; *planul comunicării căruia aparțin unitățile*; unitățile sintactice pot fi situate fie în planul comunicării, fie în planul comentariilor; *gradul de interacțiune al unităților contractante*; fiecare raport sintactic presupune un anumit tip de interacțiune între unitățile contractante; interacțiunea poate fi de două feluri: interdependență și dependență; referitor la ceea ce unii specialiști numesc “dependență zero”, precizăm că este impropriu (din punct de vedere logic) să utilizăm această sintagmă, fiind evident că raporturile dintre unitățile sintactice se concretizează sau nu în comunicare (atât la nivelul conținutului, cât și la nivelul formei); în acest caz este mai convenabil să utilizăm termenul de nondependență; *efectul contractării raportului la nivelul funcțiilor sintactice*; deși nu generează funcții sintactice, raportul de coordonare nu poate fi discutat în afara acestui concept (funcție sintactică). De aceea considerăm important a discuta și acest aspect în caracterizarea coordonării. Există opinia potrivit căreia rolul coordonării în planul expresiei și în planul semantic este de a “articula sintactic două sau mai multe nuclee predicative, situîndu-le pe același plan” și “de a extinde cîmpul

de dezvoltare concretă a unei funcții sintactice”[Irimia 1997, 494]. În opinia noastră, una din condițiile pe care trebuie să le îndeplinească unitățile sintactice coordonate este situarea lor pe același plan, aceasta fiind o condiție necesară contractării raportului și nu o consecință a sa.

Avînd în vedere aceste criterii, vom defini coordonarea ca raport stabilit între unități sintactice care transmit informații de aceeași importanță, care aparțin aceluiași plan al comunicării (fie planului comunicării, fie planului comentariilor); raport posibil în limitele părții de propoziție, ale propoziției, ale frazei și ale textului și care ordonează funcții sintactice de aceeași importanță/dezvoltă o funcție sintactică în enunțul respectiv.

Вринчану Ф.Д., к.ф.н., асистент

Чернівецький національний університет

Дискусійні проблеми вивчення сурядності в румунській граматиці

Стаття присвячена комплексному дослідженню структури, семантики і прагматики сурядності як типу синтаксичного зв'язку на матеріалі румунської мови. Для визначення поняття та характеристики сурядного зв'язку застосовано такі критерії: значення синтаксичних одиниць, які формують певний синтаксичний зв'язок; комунікативний план, до якого належать одиниці; ступінь взаємодії одиниць, які вступили у зв'язок; вплив характеру зв'язку на вияв синтаксичних функцій.

Ключові слова: синтаксичний зв'язок; сурядність; «зміст» і «форма» в синтаксисі; сурядні сполучники.

Вринчану Ф.Д., к.ф.н., асистент

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Дискуссионные проблемы изучения сочинительной связи в румынской грамматике

Статья посвящена комплексному исследованию структуры, семантики и прагматики сочинения как типа синтаксической связи на материале румынского языка. Для определения понятия и характеристики сочинительной связи применены следующие критерии: значение синтаксических единиц, которые формируют определенную синтаксическую связь; коммуникативный план, к которому относятся единицы, степень взаимодействия единиц, вступивших в связь, влияние характера связи на проявление синтаксических функций.

Ключевые слова: синтаксическая связь; сочинённость; «содержание» и «форма» в синтаксисе; сочинительные союзы.

Vranchanu F.D., Ph (D), lecturer

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Controversial Problems of Coordination in the Romanian Grammar

The article is devoted to the complex study of the structure, semantics and pragmatics of coordination as a type of syntactic connection on the material of the Romanian language. The author analyzes content of coordination syntactic relation, means and types of coordination in the Romanian language. In order to define the concept and characteristics of coordination the following criteria are applied: meaning of syntactic units that come into syntactic connection, communication sphere where the units belong, measure of their interaction, impact of their connection on syntactic functions' manifestation.

Key words: syntactic relation; coordination; “content” and “form” in the syntax; coordinating conjunctions.

Література:

1. Avram M. Gramatica pentru toți / Mioara Avram. – București : Editura Academiei, 1986. – 480 p.
2. Diaconescu I. Sintaxa limbii române / Ion Diaconescu. – București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1995. – 290 p.

3. *Dimitriu C.* Gramatica limbii române explicată. Sintaxa / Corneliu Dimitriu. – Iași : Junimea, 1982. – 248 p.
4. *Dimitriu C.* Tratat de gramatică a limbii române. II. Sintaxa. / Corneliu Dimitriu. – Iași : Institutul European, 2002. – 756 p.
5. *Drașoveanu D. D.* Coordonarea / subordonarea – o diviziune dihotomică / D.D. Drașoveanu // Cercetări de lingvistică. – XXII. – № 2, 1977, P. 28-44
6. *Gramatica limbii române* / Ediția academică: V. II, ediția a II-a. – București: Editura ARSR, 1966. – 520 p.
7. *Guțu-Romalo V.* Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări / Valeria Guțu-Romalo. – București : Editura Didactică și Pedagogică, 1973. – 310 p.
8. *Iordan I.* Limba română contemporană / Iorgu Iordan, Vladimir Robu. – București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1978. – 468 p.
9. *Irimia D.* Gramatica limbii române / Dumitru Irimia. – Iași : Editura Polirom, 1997. – 640 c.
10. *Tiktin H.* Gramatica română. Etimologia și sintaxa / H. Tiktin. – Ediția a III-a. – București : Editura Tempo, 1945. – 234 p.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2015.